

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

2026-YIL

IYUN/6-SON, II-QISM

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Elektron nashr. 2026-yil, iyun.

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Faxridinov Zafarjon Faxridin o'g'li, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi HIJQKD boshqarma boshlig'i
Utayev Uktam Choriyevich, Anijon viloyati prokurorining o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zb. Res. Bosh prokuraturasi IJQK Departamentining Namangan viloyati boshqarmasi boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.
Abdukarimova Dinara Rustamxonovna, bank-moliya akademiyasi professori, DSc., professor.
Ikramov Murod Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjavevich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Fakhridinov Zafarjon Fakhridin ogli, Head of the DCEC under the Prosecutor General's Office of the Rep. of Uzb.
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Prosecutor of Anijan Region
Ochilov Farkhod, Head of the Namangan Regional Department of the Department of Internal Affairs of Rep. of Uzb.
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.
Abdukarimova Dinara Rustamkhanovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Ikramov Murod Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Nazarova Ra'no Rustamovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Geografiya fanlari doktori, professori
Umirzoqov Ja'sur Artiqboy o'g'li, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent
Zebo Kuldasheva, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), dotsent

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavlat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher
Komilova Nilufar Karshiboyevna, Doctor of Geographical Sciences, Professor
Umirzokov Jasur Artiqboy ugli, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor
Zebo Kuldasheva, Doctor of Economic Sciences (DSc), Associate Professor

- 08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
- 08.00.02 Makroiqtisodiyot
- 08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
- 08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
- 08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
- 08.00.06 Ekonometrika va statistika
- 08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
- 08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
- 08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
- 08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
- 08.00.11 Marketing
- 08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
- 08.00.13 Menejment
- 08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
- 08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
- 08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
- 08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti,
O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi huzuridagi Iqtisodiy
jinoyatlarga qarshi kurashish departamenti

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va
taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi
336/3-sonli qarori bilan
ro'yxatdan o'tkazilgan.

MUNDARIJA

METAVERS TURIZMI: VIRTUAL DUNYODAGI SAYOHATNING IQTISODIY, HUQUQIY VA IJTIMOY NATIJALARI	12
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Eshimova Sevinch Baxtiyor qizi	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA SHAROITIDA SUN'IY INTELLEKT VA PLATFORMA EKOTIZIMLARINING KORXONA INNOVATSIYALARIDAGI O'RNI	16
Izzatullayeva Madinabonu Yolqin qizi	
METHODOLOGY FOR ASSESSING THE ECONOMIC DAMAGE OF ECOLOGICAL HAZARDS IN URBAN AREAS: CONCEPTUAL SHORTCOMINGS OF NON-MARKET VALUATION METHODS AND THE INTEGRAL DAMAGE FUNCTION APPROACH	20
Abbos Saydullaev	
Iqboloy Choriyorova	
O'ZBEKISTONDA EKOLOGIK BARQARORLIKNI TA'MINLASHDA RAQAMLI IQTISODIYOT IMKONIYATLARI	31
Ibragimova Rayxon Tojibayevna	
OZIQ-OVQAT SANOATIDA "ZAYLANMA IQTISODIYOT (CIRCULAR ECONOMY)" MODELINI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI	36
Elnoraxon Muminova Abdukurimovna	
Sarvinov Mamatojiyeva Dilshodjon qizi	
TRANSPORT KORIDORLARINI BOSHQARISHDA LOGISTIKA MENEJMENTINING SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO'LLARI	42
Umarova Dilfuza Rahmatulla qizi	
ОЦЕНКА ТЕКУЩЕГО СОСТОЯНИЯ И ПЕРСПЕКТИВ ЦИФРОВИЗАЦИИ МИСЕ-СЕКТОРА В УЗБЕКИСТАНЕ	47
Нарзуллаева Фариза Акмалевна	
ECONOMETRIC MODELING OF THE DYNAMICS OF RETAIL TRADE TURNOVER UNDER THE INFLUENCE OF REAL HOUSEHOLD INCOME USING A LOGARITHMIC FUNCTION	53
Gaybullayev Sarvar Uktam ugli	
MILLIY IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHDA XORIJIY INVESTITSIYALARNI JALB ETISHNING MAZMUN-MOHİYATI VA NAZARIY ASOSLARI	59
Mizamova Umida Jamoliddin qizi	
SPORT TAKOMILLASHUVI BOSQICHIDAGI FUTBOLCHILARNING MUSOBAQA FAOLIYATIDA INNOVATSION VOSITALARNING O'RNI	64
Mamatraimov Anvar Chorshanbiyavich	
MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARGA CHET TILINI VIZUAL MATERIALLAR VOSITASIDA O'RGATISHNI TAKOMILLASHTIRISH	72
Olimova Shahlo Bahodir qizi	
Inomova Mahliyo Yusuf qizi	
TIJORAT BANKLARIDA ICHKI VA TASHQI AUDITNING NAZARIY ASOSLARI	76
Toshimov Azizbek Hakimovich	
Quvondiqov Shohboz Normamat o'g'li	
XUSUSIYLASHTIRISH JARAYONLARINING IQTISODIY SAMARADORLIKKA TA'SIRI	81
Musurmonqulov Muhammad Ural o'g'li	
TEMIR YO'L ISHLAB CHIQRISH KORXONALARINI RIVOJLANTIRISHNING TASHKILIY MEXANIZMI	86
Baymatov Atxam Axmadaliyevich	

MENEJMENT NAZARIYASINING SHAKLLANISHI VA BOSHQARUV SAMARADORLIGINI TA'MINLASHDAGI ROLI.....	92
Saidova Xilolaxon Rashidjon qizi	
OPPORTUNITIES FOR USING MARKETING STRATEGIES TO ENSURE THE SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF HOTEL ENTERPRISES IN UZBEKISTAN	97
Sardor Kuvandikov	
ЭФФЕКТИВНОСТЬ СОЦИАЛЬНЫХ ПРОГРАММ: СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ	106
Абдуллаева Зульфия Иззатовна	
NAMANGAN VILOYATINING HUDUDIYIQTISODIY TUZILMASI VA SHAHARLAR TIZIMINING SHAKLLANISH XUSUSIYATLARI.....	113
Ahmadjanov Ilyosbek Ilhomjon o'g'li	
JISMONIY SHAXSLAR DAROMADLARINI SOLIQQA TORTISH MEXANIZMI VA XALQARO TAJRIBALAR QIYOSIY TAHLILI	117
G'afforov Kamronbek	
"O'ZBEKISTON TEMIR YO'LLARI" AJNING SINGULYAR VA BARQARORLIK KO'RSATKICHLARI TAHLILI	123
Bobojonova Zarnigor Shokirovna	
MINTAQAVIY IQTISODIY JARAYONLARNI BAHOLASHDA DSGE MODELINING QASHQADARYO SHAROITIGA MOSLASHTIRILGAN TAHLILIIY KOMPONENTLARI.....	132
Muxitdinov Xudayar Suyunovich	
Quvatova Gulzoda Faxriddin qizi	
O'ZBEKISTONDA TIBBIY TURIZM VA TIBBIY XIZMATLAR TIZIMINING MAZMUNI	137
Ergasheva Iroda Ibrohim qizi	
FOYDA SOLIG'INING BANKLAR MOLIYAVIY HOLATIGA TA'SIRINI BAHOLASH	141
Maxmudov Omon To'xtayevich	
RAQAMLI INFRATUZILMA TUSHUNCHASI, TARKIBI VA IQTISODIY MAZMUNI.....	147
Pardayev Orifjon Charshamiyevich	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASIDA MAKTABGACHA TA'LIM TASHKILOTLARI FAOLIYATINI MOLIYALASHTIRISHDA XORIJIY DAVLATLAR TAJRIBALARIDAN FOYDALANISH ISTIQBOLLARI.....	152
Omonova Zarina Xudoymurodovna	
RAQAMLI IQTISODIYOT SHAROITIDA BUXGALTERIYA HISOBINING RIVOJLANISH TENDENSIYALARI (Shartli "suv ta'minot servis" AJ misolida).....	160
Doniyorova M.	
KICHIK BIZNES VA XUSUSIY TADBIRKORLIK KORXONALARI RIVOJLANISHINI EKONOMETRIK MODELLASHTIRISH.....	164
Komilova Shaxnoza Komiljon qizi	
SUN'IY INTELLEKT ASOSIDA INSON RESURSLARINI BOSHQARISHDA XODIMNING QIYMAT YARATISH DARAJASINI BAHOLASHNING INTEGRALLASHGAN MODEL (EVC1)	169
Xaydarova Malika Shokirjon qizi	
ГОСУДАРСТВЕННАЯ ЭКОЛОГИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА УЗБЕКИСТАНА И МЕХАНИЗМ ЕЁ РЕАЛИЗАЦИИ	174
Нодира Илхамовна Саидахмедова	
Жамолiddин Ярашевич Нуриллаев	
THE RELATIONSHIP BETWEEN FRUGALITY AND INNOVATION: A THEORETICAL AND METHODOLOGICAL PERSPECTIVES.....	181
Allaberganov Zakir Gaibovich	
Alimova Guzal Abdukhakimovna	
BARQAROR RIVOJLANISH SHAROITIDA TARMOQLARARO INTEGRATSIYANING INSTITUTSIONAL MODEL.....	188
Muftaydinov Mansur Kiyomidinovich	

AHOLINI IJTIMOYIY HIMOYALASH TIZIMINI BOSHQARISHNING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	196
Xamroyev Anvar Ashurovich	
QISHLOQ XO'JALIGI MAHSULOTLARINI QAYTI ISHLAYDIGAN BIZNES SUBYEKTLARIDA MEHNAT UNUMDORLIGINI OSHIRISH	202
Ismaylov Kuvatbay Sarsenbayevich	
IQTISODIYOT TARMOQLARINI QO'LLAB-QUVVATLASHDA FISKAL INSTRUMENTLARNING NAZARIY-IQTISODIY ASOSLARI	206
Mardonov Kamoliddin Karamiddinovich	
QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARIDA ISHLAB CHIQRISH XARAJATLARI VA ULARNI BOSHQARISH	212
Hamroyeva Feruza Azizjon qizi	
BARQAROR RIVOJLANISHNI TA'MINLASHDA TARMOQLARARO INTEGRATSIYANING INSTITUTIONAL MODELINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI	217
Muftaydinov Mansur Kiyomidinovich	
RISKLARNI BOSHQARISH TIZIMINING IQTISODIY MAZMUNI VA ZAMONAVIY YONDASHUVLARI.....	226
Sirojev Nurbek G'ulomiddin o'g'li	
EKOLOGIK GLOBALLASHUV SHAROITIDA SOG'LOM TURMUSH TARZINI TAKOMILLASHTIRISH ZARURATI.....	231
Nurmatov Samandar G'ayratovich	
TURIZM INFRATUZILMASINI RIVOJLANTIRISHDA TO'G'RIDAN-TO'G'RI XORIJIY INVESTITSİYALAR (FDI)NING ROLI VA UNI RAG'BATLANTIRISH OMILLARI	238
Bau Long	
ПРОМЫШЛЕННЫЙ КОМПЛЕКС РЕГИОНА КАК ОБЪЕКТ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ БЕЗОПАСНОСТИ	244
Axrarova Shodiyxon Ja'farxon kizi	
PUL OQIMLARI AUDITINI TAKOMILLASHTIRISHNING KOMPLEKS USLUBIYATI	247
Djurayev Davlat Djonibekovich	
TIJORAT BANKLARIDA KREDITLASH JARAYONLARINI TAKOMILLASHTIRISH VA MOLIYALASHTIRISHNING ZAMONAVIY AMALIYOTDAGI HOLATI TAHLILI	250
Raxmanova Laylo Baxodirovna	
SOLIQ QARZDORLIGINI HISOBLASH VA UNDIRISHNI TAKOMILLASHTIRISH ORQALI IQTISODIY SUBYEKTLAR MOLIYAVIY BARQARORLIGINI TA'MINLASH	256
Payziyev Hamid Orziqulovich	
PUL-KREDIT SIYOSATI INSTRUMENTLARIDAN FOYDALANISH AMALIYOTINI TAKOMILLASHTIRISH	260
A.A. Ismailov	
O'ZBEKISTONDA ELEKTRON TO'LOV TIZIMLARINING RIVOJLANISHI VA ULARNING ISTE'MOLCHILAR XULQ-ATVORIGA TA'SIRI	266
Elmurodov Shohzod Shavkatovich	
DAVLATNING BUDJET SIYOSATI — MILLIY IQTISODIYOTNI TARTIBGA SOLISHNING ASOSIY INSTRUMENTI SIFATIDA.....	272
A.A. Ismailov	
ETNOGRAFIK RESURSLARDAN FOYDALANISHNING STRATEGIK BOSHQARUV TAMOYILLARI ASOSIDA TURIZM SAMARADORLIGINI OSHIRISH	278
Axmedov Ikrom Akramovich	
O'ZBEKISTON TASHKILOTLARIDA UCHRAYDIGAN BOSHQARUV MUAMMOLARI VA ULARNI BARTARAF ETISH STRATEGIYALARI	285
Abiyev Jahongir Ne'matovich	
XIZMATLAR SOHASIDA INNOVATSION FAOLIYATNING NAZARIY MODEL VA ILMIY YONDASHUVLARI.....	290
Abikayumov Bekzod Turdiniyozovich	

O'ZBEKISTONDA KIMYO SANOATI KORXONALARINING RAQAMLI SALOHİYATINI BAHOLASH: RSI INDEKSI ASOSIDA ILMIY TAHLIL.....	294
Odinayev Nuriddin Ramozon o'g'li	
O'ZBEKISTONDA ISLOMIY QIMMATLI QOG'OZLARNI RIVOJLANTIRISH ISTIQBOLLARI.....	300
Hakimov Ikrom Izzatillo o'g'li	
QISHLOQ XO'JALIGI KORXONALARIDA QO'SHILGAN QIYMAT SOLIG'I BO'YICHA STRATEGIK ISLOHOTLARNING AHAMIYATI.....	305
Amanov Akram Mirzayevich	
FOND BOZORI INSTRUMENTLARI ORQALI INVESTITSION FAOLIYATNI MOLIYALASHTIRISH MEXANIZMLARINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	310
Vasiyev Alisher Samiyevich	
O'ZBEKISTONDA MAHSULOT SIFATINI BOSHQARISH JARAYONINI DAVLAT TOMONIDAN TARTIBGA SOLISHNING INSTITUTSIONAL ASOSLARI TAHLILI.....	316
Atakulov Askad Raimkulovich	
KORPORATIV BOSHQARUVDA LEADERSHIP 4.0 KONSEPSIYASINI JORIY ETISHNING NAZARIY VA AMALIY JIHATLARI.....	322
Ashurov Furkatjon Shuxratovich	
ОЦЕНКА ЭФФЕКТИВНОСТИ ВНЕДРЕНИЯ «ЗЕЛЕННЫХ» ТЕХНОЛОГИЙ В ЖИЛИЩНОМ СЕКТОРЕ УЗБЕКИСТАНА.....	326
Tojievа Dильфуза Бобомуратовна	
SAVDO KORXONALARINING RAQOBATBARDOSHLIGINI OSHIRISHDA IJTIMOYIY TARMOQLAR MARKETINGIDAN FOYDALANISH YO'LLARI.....	334
Baltabayev Hurrambek To'liqinovich	
METAVERS TURIZMI: VIRTUAL DUNYODAGI SAYOHATNING IQTISODIY, HUQUQIY VA IJTIMOYIY NATIJALARI.....	341
Urazov Jamshidjon Sa'dullayevich	
Eshimova Sevinch Baxtiyor qizi	
O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI IQTISODIYOTIDA SANOAT TARMOG'INING ROLINI STATISTIK O'RGANISH.....	354
To'rayeva Zilola Turg'unovna	
RAQAMLI TRANSFORMATSIYA DAVRIDA BANKLAR: BIZNES TAHLILI VA STRATEGIK USTUNLIK MEXANIZMLARI.....	361
Shanasirova Nodira Abdullayevna	
Ibragimova Iroda Rashid qizi	
To'lovov Erkinjon To'liqin o'g'li	
QQS, FOYDA VA DAROMAD SOLIG'I STAVKALARINING BARQARORLIGI.....	367
Aripova Aziza Alisherovna	
YER VA SUV RESURLARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGIGA TA'SIR ETUVCHI OMILLAR.....	372
Xudoyberdiyev Diyorbek Norqobil o'g'li	
O'ZBEKISTONDA RAQAMLI SIRKULAR IQTISODIYOTNI RIVOJLANTIRISHNING INTEGRASION MODEL VA BAHOLASH INDIKATORLARI.....	378
Yuldashev Shuxrat Ganiyevich	
O'ZBEKISTON KICHIK VA O'RTA KORXONALARI ORASIDA EKO-MARKETING TO'SIQLARI.....	383
Gulsara Ostonaqulova	
Erkinova Shoxista Bekzod qizi	
YAXSHI KORPORATIV BOSHQARUVNING NAZARIY ASOSLARI.....	394
Urinov Bobur Nasilloevich	
O'ZBEKISTONDA TUROPERATORLIK FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISHDA XORIY TAJRIBALARIDAN FOYDALANISH YO'LLARI.....	399
Qutlimurotov Fayzullo Sa'dulayevich	

VILOYAT SANOAT KORXONALARINING INNOVATSION RIVOJLANISHINI KO'P OMILLI EMPIRIK MODELLAR ASOSIDA TAHLIL QILISH VA PROGNOZLASH (Qashqadaryo viloyati misolida).....	406
Avazova Nafisa Namazovna O'ZBEKISTONDA SERVIS IQTISODIYOTI: XIZMAT KO'RSATISH SIFATINI BOSHQARISHNING ZAMONAVIY USULLARI VA TENDENSIYALARI	410
Sattarova Nargiz Toxirovna HUDUDIIY RAQOBATBARDOSHLIKNI OSHIRISHDA GASTRONOMIK TURIZMNING AHAMIYATI.....	414
Nurullayeva Malika Samadjon qizi ГЕОГРАФИЧЕСКИЕ УКАЗАНИЯ КАК МАРКЕТИНГОВАЯ СТРАТЕГИЯ ПРОДВИЖЕНИЯ ТУРИСТСКИХ ДЕСТИНАЦИЙ (НА ПРИМЕРЕ «ЗАГАРА-НОН»).....	420
Сапарбаева Мавлюда Толыбаевна AKSIYADORLIK JAMIYATLARI MOLIYASINI SAMARALI TASHKIL ETISH VA INVESTITSION JOZIBADORLIGINI OSHIRISH.....	427
Kurashev Sobir Saidmurod o'g'li GENERATIV SUN'IY INTELLEKT TEXNOLOGIYALARI ASOSIDA ELEKTRON SAVDO XIZMATLARI IQTISODIY SAMARADORLIGINI OSHIRISH MEKANIZMLARI.....	433
Shavqiyev Erkin Danayeva Zulhumor Abdusodiq qizi РАЗВИТИЕ БАНКОВСКОЙ СИСТЕМЫ УЗБЕКИСТАНА В УСЛОВИЯХ ЦИФРОВОЙ ТРАНСФОРМАЦИИ: СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ И ПЕРСПЕКТИВЫ.....	439
Абдурахимова Дилора Каримовна QURILISH MATERIALLARI ISHLAB CHIQARUVCHI KORXONALARDA MARKETING FAOLIYATINI BOSHQARISHDA BRENDING TEXNOLOGIYALARIDAN FOYDALANISH SAMARADORLIGI.....	446
Uzakova Umida Ruziyevna SOLIQ YUKINING IQTISODIY MOHIYATI, UNI BAHOLASH VA OPTIMALLASHTIRISH MASALALARI	452
Jasmina Baxtiyorova	

SOLIQ YUKINING IQTISODIY MOHIYATI, UNI BAHOLASH VA OPTIMALLASHTIRISH MASALALARI

Jasmina Baxtiyorova

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali talabasi

E-mail: jasmina.jasurovna27032006@gmail.com

Ilmiy rahbar: Zarif Oripovich Axrorov

Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti Samarqand filiali professori,

iqtisod fanlari doktori (DSc)

E-mail: z.akhroroff@gmail.com

Annotatsiya. Mazkur maqolada soliq yukining iqtisodiy mohiyati, uni baholashning nazariy asoslari hamda optimallashtirish masalalari tadqiq etilgan. Soliq yukiga oid mahalliy va xorijiy iqtisodchi olimlarning ilmiy qarashlari tahlil qilinib, uning makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy darajalardagi mazmun-mohiyati yoritilgan. Tadqiqot natijalari asosida soliq yukini baholash va optimallashtirish bo'yicha ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan hamda soliq siyosati samaradorligini oshirishga qaratilgan xulosalar shakllantirilgan.

Kalit so'zlar: soliq yuki, soliq siyosati, soliqqa tortish, soliq bazasi, soliq tushumlari, davlat byudjeti, jismoniy shaxslar daromad solig'i, iqtisodiy o'sish.

Аннотация. В данной статье исследованы экономическая сущность налоговой нагрузки, теоретические основы её оценки и вопросы оптимизации. Проанализированы научные взгляды отечественных и зарубежных экономистов на сущность налоговой нагрузки, раскрыто её содержание на макроэкономическом и микроэкономическом уровнях. На основе результатов исследования разработаны научно-практические рекомендации по оценке и оптимизации налоговой нагрузки, а также сформулированы выводы, направленные на повышение эффективности налоговой политики.

Ключевые слова: налоговая нагрузка, налоговая политика, налогообложение, налоговая база, налоговые поступления, государственный бюджет, налог на доходы физических лиц, экономический рост.

Abstract. This article examines the economic essence of the tax burden, the theoretical foundations of its assessment, and issues related to its optimization. The study analyzes the scientific views of domestic and foreign economists regarding the concept of the tax burden and reveals its essence at both the macroeconomic and microeconomic levels. Based on the research findings, scientific and practical recommendations for assessing and optimizing the tax burden have been developed, and conclusions aimed at improving the effectiveness of tax policy have been formulated.

Keywords: tax burden, tax policy, taxation, tax base, tax revenues, state budget, personal income tax, economic growth.

KIRISH

Iqtisodiyotda soliq yukini optimallashtirish va ayni paytda davlat daromadlari bazasini mustahkamlashga dunyoning ko'plab mamlakatlarida keng ko'lamli yoki qisman soliq islohotlarini amalga oshirish orqali erishiladi. Bunda eskirgan soliqlarni bekor qilish yoki ularning shaklini takomillashtirish, yangi soliqlarni joriy etish, soliqqa tortish bazasini o'zgartirish, soliqqa tortish turlarining (to'g'ri va egri soliqlar) nisbatini muvofiqlashtirish hamda boshqa iqtisodiy mexanizmlardan foydalaniladi. Shu bilan birga, soliq islohotlarini amalga oshirishda muqobil variantlarni chuqur tahlil qilish va ilmiy asoslangan qarorlar qabul qilish muhim ahamiyat kasb etadi.

Zamonaviy davlatning barqaror rivojlanishi hamda ijtimoiy majburiyatlarini samarali bajarishi ko'p jihatdan soliq siyosatining natijadorligiga bog'liq. Soliqlar davlat byudjetining asosiy daromad manbai bo'lib, ta'lim, sog'liqni saqlash, infratuzilma va mudofaa kabi muhim jamoat xizmatlarini moliyalashtirish imkonini yaratadi. Shu bilan birga, soliq yukining hajmi va tarkibi nafaqat byudjet daromadlariga, balki iqtisodiy faollik, bandlik darajasi, investitsion jozibadorlik hamda ijtimoiy adolatga ham sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Soliq yukining oqilona darajada shakllantirilishi korxonalar va aholi iqtisodiy faolligini rag'batlantirish, investitsiyalarni jalb etish hamda iqtisodiy o'sishni qo'llab-quvvatlashga xizmat qiladi. Shu bilan birga, davlatning moliyaviy barqarorligini ta'minlash va ijtimoiy dasturlarni samarali moliyalashtirish uchun yetarli darajadagi byudjet daromadlarini shakllantirish ham muhim hisoblanadi. Shu sababli soliq yuki darajasini iqtisodiy manfaatlar va ijtimoiy ehtiyojlar o'rtasidagi muvozanat asosida belgilash har qanday mamlakatning ustuvor siyosiy-iqtisodiy vazifalaridan biri hisoblanadi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Iqtisodchi olimlar soliq yuki tushunchasiga turlicha yondashgan bo'lib, mazkur masala bo'yicha olib borilgan ilmiy tadqiqotlarda uning turli talqinlari va ta'riflari keltirilgan (1-jadval).

1-jadval

Iqtisodchi olimlarning soliq yuki bo'yicha ilmiy qarashlari va mavzuning o'rganilganlik darajasi¹

T/r	Muallif	Soliq yuki o'rganilganlik darajasi
1	A.V. Brizgalin	Soliq yuki — bu umumlashtiruvchi ko'rsatkich bo'lib, soliq yig'irlarining umumiy summasining jami milliy mahsulotga nisbati bilan aniqlanadi [1].
2	V.G. Panskov va V. Kinyazev	Mamlakat darajasida soliq yukini aniqlashda to'langan soliqlar summasining yalpi ichki mahsulotga (YalM) nisbati ko'rsatkichi qo'llaniladi [2].
3	T. Malikov	Soliq og'irligi (yuki) davlat va jamiyat hayotida soliqlarning rolini tavsiflovchi eng umumlashgan ko'rsatkichdir. U ishlab chiqarishning umumiy hajmi va daromadlardagi soliq ajratmalarining salmog'ini ko'rsatuvchi, bozor iqtisodiyotining amaldagi modelidan kelib chiqadigan o'lcham hisoblanadi. Soliq yig'irlarining jami milliy mahsulotga nisbati bilan aniqlanadi [3].
4	B. Isroilov	Soliq yuki deganda xo'jalik yurituvchi subyektlar yoki fuqarolarning davlat va mahalliy byudjetlarga hamda turli jamg'armalarga belgilangan tartibda to'laydigan barcha soliqlar va to'lovlar yig'indisining to'lovchining ish hajmiga, daromadiga yoki boshqa soliq obyektiga nisbati tushuniladi [4].
5	U. Radjapov	Soliq yuki undirilgan soliq summasining soliq obyektiga qiymatiga nisbati bo'lib, u soliq to'lovchining o'z mulki qiymatining qanchalik qismini soliqlar shaklida to'lashini ifodalaydi [5].
6	Q. Yaxyoyev	Soliq yuki soliq to'lovchining barcha soliqlar va yig'irlar bo'yicha byudjetga to'laydigan mablag'lari yig'indisini ifodalaydi. Soliq og'irligi foyda yoki jami daromadga nisbatan baholanadi [6].
7	R. Adilchaev, M. Abishov va G. Qaipnazarova	Soliq yuki soliq to'lovchilarning iqtisodiy faoliyati natijasida yaratilgan yoki topilgan qiymatning qanchalik qismi majburiy to'lovlar sifatida byudjetga va boshqa fondlarga yo'naltirilganligini ifodalaydi [7].
8	Z. Qurbonov va F. Akramov	Soliq yuki — soliqlar va boshqa majburiy to'lovlar bo'yicha hisoblangan summalarining xarajat sifatida tan olingan qismining sotilgan mahsulotlar, bajarilgan ishlar va ko'rsatilgan xizmatlar hajmiga nisbatidir [8].
9	Sh. Turaev	Xo'jalik yurituvchi subyektlarga nisbatan soliq yukini hisoblashda davlat byudjetiga to'langan barcha soliqlar, to'lovlar va ajratmalar summasining subyekt tomonidan yaratilgan qo'shilgan qiymatga nisbati ko'rsatkichidan foydalanish maqsadga muvofiqdir [9].

Yuqoridagi ta'riflardan ko'rinib turibdiki, soliq yuki tushunchasiga makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy darajalarda yondashilgan.

Sh. Turaev o'z tadqiqotlarida soliq yukining o'rganilish darajasi haqida fikr bildirib, uni quyidagicha izohlaydi: "Iqtisodiyotda soliq yukini belgilash ikki yo'nalishda amalga oshiriladi, ya'ni makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy darajalarda baholanadi".

Shuni ta'kidlash joizki, yuqoridagi ilmiy qarashlardan kelib chiqib, uzoq yillar davomida olib borilgan tadqiqotlar, shakllangan tushunchalar va nazariyalar turli mamlakatlar soliq tizimlarining o'ziga xos xususiyatlarini o'rganish hamda iqtisodiy o'sishni ta'minlashga xizmat qiluvchi maqbul soliq yuki darajasini aniqlashga qaratilgan.

¹ Manbalarni o'rganish asosida muallif tomonidan tuzildi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur maqolada iqtisodiy tahlilning analiz va sintez, induksiya va deduksiya, taqqoslash kabi an'anaviy ilmiy usullaridan foydalanildi. Shuningdek, xorijiy va mamlakatimiz olimlari hamda tadqiqotchilarining soliq munosabatlariga oid ilmiy-amaliy qarashlari tahlil qilinib, olingan natijalar asosida tegishli xulosalar shakllantirildi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Soliq yuki makroiqtisodiy darajada mamlakat iqtisodiyotida soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning yalpi ichki mahsulotdagi (YaIM) ulushini tavsiflasi, mikroiqtisodiy darajada u muayyan xo'jalik yurituvchi subyekt faoliyati doirasida shakllanadigan fiskal yuk darajasini ifodalovchi ko'rsatkich hisoblanadi. Mazkur ko'rsatkich xo'jalik yurituvchi subyekt tomonidan davlatga to'lanadigan soliqlar va boshqa majburiy to'lovlarning uning moliyaviy natijalariga ta'sirini baholash imkonini beradi.

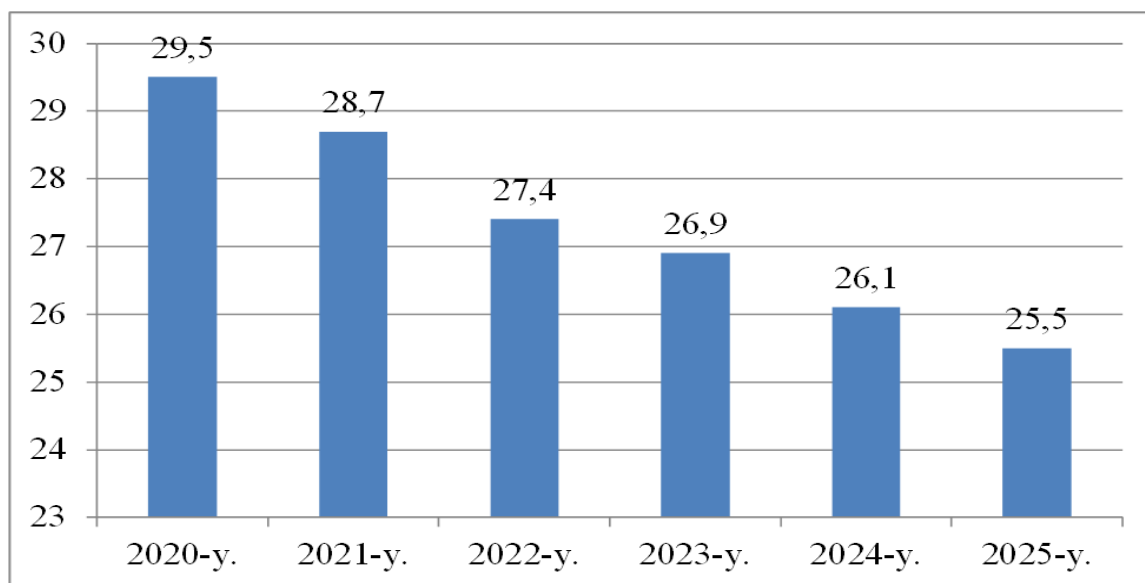
Bundan tashqari, mamlakatda soliq yukining darajasini o'rganish va tahlil qilishda umumiy ko'rsatkichlar bilan cheklanib qolmasdan, quyidagi yo'nalishlar bo'yicha batafsil tadqiqotlar olib borish maqsadga muvofiqdir: iqtisodiyot bo'yicha umumiy soliq yuki darajasi, iqtisodiy tarmoqlar kesimida soliq yuki darajasi, alohida soliq turlari bo'yicha soliq yuki darajasi hamda xo'jalik yurituvchi subyektlar kesimidagi soliq yuki darajasi.

Ilmiy tadqiqotlarda soliq yuki darajasi 30–33 foizgacha bo'lgan sharoitda ishlab chiqarishning o'sish sur'atlariga sezilarli salbiy ta'sir ko'rsatmasligi asoslab berilgan [10]. O'zbekistonda esa yalpi soliq yuki darajasi 30 foizdan past ko'rsatkichni tashkil etmoqda. Mazkur holat makroiqtisodiy nuqtayi nazardan soliq yukining maqbul darajasiga erishilganligini ko'rsatadi. Biroq, yanada aniqroq baholash uchun makroiqtisodiy ko'rsatkichlar bilan bir qatorda mikroiqtisodiy omillarni ham hisobga olish maqsadga muvofiqdir. Chunki yalpi soliq yuki darajasining pasayishi barcha tadbirkorlik subyektlari uchun fiskal yukning bir xil darajada kamayganligini anglatmaydi.

Tahlillar natijalariga ko'ra, soliqqa tortishning soddalashtirilgan tartibida faoliyat yuritayotgan tadbirkorlik subyektlari jami subyektlarning 95,9 foizini tashkil etib, YaIM tarkibida 51,3 foiz ulushga ega bo'lgan. Shu bilan birga, ular tomonidan to'langan soliqlar jami soliq tushumlarining 16,5 foizini tashkil qilgan.

Umumbelgilangan tartibda soliq to'lovchi korxonalar esa jami tadbirkorlik subyektlarining 4,1 foizini tashkil etgan bo'lsa-da, YaIMning 48,7 foizini yaratgan hamda jami soliq tushumlarining 83,5 foizini ta'minlagan. Ushbu natijalar respublikada soliq tushumlarining asosiy qismi umumbelgilangan tartibda faoliyat yurituvchi korxonalar, ayniqsa yirik sanoat korxonalari hissasiga to'g'ri kelayotganligini ko'rsatadi. Mazkur xulosalar alohida soliqqa tortish tartiblari va faoliyat turlari bo'yicha amalga oshirilgan tahlillar natijalari bilan ham tasdiqlanadi.

Soliq yuki alohida soliqqa tortish tartiblari va faoliyat turlari kesimida hisoblanganda, xo'jalik yurituvchi subyektlar zimmasidagi soliq yuki darajalarida sezilarli tafovutlar mavjudligi hamda ularning yalpi soliq yuki ko'rsatkichlaridan farqlanishi aniqlandi (1-rasm).

1-rasm. 2020–2025-yillarda soliq yukining dinamikasi²

² Manba: O'zbekiston Respublikasi Iqtisodiyot va moliya vazirligi ma'lumotlari.

Iqtisodiyotning rivojlanish darajasi, avvalo, aholi turmush darajasining yillar davomida oshib borishi, xususan, aholi daromadlari hajmining ortishi bilan tavsiflanadi. Shu bilan birga, jamiyatning iqtisodiy taraqqiyoti daromadlarning mutlaq miqdori o'sishini ta'minlasa-da, daromadlarning nisbiy miqdorlaridagi farqlar turli mamlakatlar hamda bir mamlakat aholisining alohida qatlamlari o'rtasida ma'lum darajada saqlanib qoladi. Demak, iqtisodiy o'sish va aholi daromadlarining ortishi daromadlar tafovutini to'liq bartaraf etmaydi. Daromadlar tengsizligi aholi daromadlarining o'rtacha darajasidan alohida oilalar, aholi qatlamlari va ijtimoiy guruhlar daromadlarining farqlanish darajasini ifodalaydi.

Ta'kidlash joizki, turli mamlakatlarda iqtisodiy rivojlanish darajasiga qarab daromadlar tengsizligining ko'lami va darajasi ham farqlanadi. Mazkur ko'rsatkichni jahon mamlakatlari kesimida, alohida mamlakatlar miqyosida hamda ma'muriy-hududiy birliklar darajasida aniqlash mumkin. Daromadlar tengsizligini chuqur tahlil qilish uning shakllanishiga ta'sir etuvchi omillarni o'rganish va iqtisodiy mohiyatini aniqlash imkonini beradi.

Iqtisodiyotda aholi daromadlari tengsizligining shakllanishiga quyidagi omillar sezilarli ta'sir ko'rsatadi: shaxslarning jismoniy, aqliy va estetik salohiyatidagi farqlar; ta'lim va kasbiy malaka darajasidagi tafovutlar; tadbirkorlik qobiliyati hamda tavakkalchilikka moyillik darajasidagi farqlar; bozordagi raqobat ustunliklari; turli mulk shakllariga egalik qilish imkoniyatlari; shuningdek, tasodifiy va favqulodda holatlar ta'siri (2-jadval).

2-jadval
O'zbekistonda mehnatga haq to'lashning eng kam miqdori (yillar kesimida)³

Ko'rsatkichlar	2023-yil	2024-yil	2025-yil
Mehnatga haq to'lashning eng kam miqdori, so'm	1 050 000	1 150 000	1 271 000
Jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i stavkasi, %	12	12	12
Hisoblangan daromad solig'i, so'm	126 000	138 000	152 520
Minimal ish haqiga nisbatan soliq yuki, %	12	12	12

Nazariy jihatdan aholi qatlamlari o'rtasidagi muvozanat mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasiga qarab o'zgarishi e'tirof etilgan. Qoida tariqasida, iqtisodiy jihatdan rivojlangan mamlakatlarda boy va kam ta'minlangan qatlamlar o'rtasida o'rta sinf shakllanadi. Bundan tashqari, rivojlangan mamlakatlar tajribasi shuni ko'rsatadiki, xususiy biznes va tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali davlat aholi daromadlarining, ayniqsa, quyi daromadli qatlamlar vakillari daromadlarining o'sishiga ijobiy ta'sir ko'rsatishi mumkin.

Ma'lumki, dunyoning deyarli barcha mamlakatlarida shakllangan soliq tizimida jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar mamlakatda yaratilgan yalpi ichki mahsulotni qayta taqsimlash hamda turli darajadagi byudjetlar daromadlarini shakllantirishda muhim o'rin tutadi. Mazkur jarayonni O'zbekiston Respublikasi misolida tahlil qiladigan bo'lsak, quyidagi natijalarni kuzatish mumkin (3-jadval).

3-jadval
O'zbekiston Respublikasi makroiqtisodiy ko'rsatkichlari va ijtimoiy indikatorlari tarkibida jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i tushumlari ulushining 2020–2025-yillardagi dinamikasi⁴

№	Ko'rsatkichlar	Yillar						2025-yilda 2020-yilga nisbatan o'zgarishi (marta)
		2020	2021	2022	2023	2024	2025	
1	YalM, mlrd so'm	580 203,0	734 600,2	776 472,4	1 066 569,0	1 242 000,0	1 430 000,0	2,46
2	Davlat byudjeti daromadlari, mlrd so'm	132 900,0	164 680,3	200 000,0	231 721,3	199 500,0	230 000,0	1,73
3	Mehnatga haq to'lashning eng kam miqdori, so'm	238 610	270 000	300 000	980 000	1 050 000	1 155 000	4,84
4	Aholi soni, ming kishi	34 550,3	35 262,7	35 271,3	36 799,0	37 450,0	38 100,0	1,10
5	Jismoniy shaxslar daromadidan olinadigan soliq, mlrd so'm	15 173,7	17 927,4	22 723,6	28 900,0	34 500,0	40 800,0	2,70
6	Jismoniy shaxslar daromad solig'ining davlat byudjeti daromadlaridagi ulushi, foizda	11,4	10,9	11,4	12,5	17,3	17,7	1,60
7	Jismoniy shaxslar daromad solig'ining YalMdagi ulushi, foizda	2,6	2,4	2,9	2,7	2,8	2,9	1,10

3 Manba: O'zbekiston Respublikasi Statistika agentligi ma'lumotlari.

4 Manba: O'zbekiston Respublikasi Davlat soliq qo'mitasi hamda Statistika agentligi ma'lumotlari asosida tuzilgan.

Jadval ma'lumotlari tahlili shuni ko'rsatadiki, O'zbekiston iqtisodiyoti 2020–2025-yillar davomida barqaror o'sish tendensiyasini namoyon etgan. Xususan, yalpi ichki mahsulot (YalM) hajmi 580 203 mlrd so'mdan 1 430 000 mlrd so'mga yetib, 2,46 baravar oshgan. Bu mamlakatda iqtisodiy faollik va ishlab chiqarish hajmlarining kengayib borayotganligini ko'rsatadi.

Davlat byudjeti daromadlari ham izchil o'sish tendensiyasini saqlab qolgan bo'lib, 2025-yilda 230 000 mlrd so'mga yetgan. Shuningdek, mehnatga haq to'lashning eng kam miqdorining 238 610 so'mdan 1 155 000 so'mga qadar oshishi aholi daromadlarini qo'llab-quvvatlashga qaratilgan ijtimoiy-iqtisodiy siyosat samaradorligini aks ettiradi.

Jismoniy shaxslardan olinadigan soliqlar bo'yicha tushumlarning o'sishi quyidagi omillar bilan izohlanadi:

- keyingi yillarda aholi turmush darajasi va daromadlarining oshib borishi natijasida iqtisodiy faol aholi qatlamlari soni kengayib, soliq to'lovchilar ulushi hamda ularning daromadlari izchil ortib borgan. Bu esa soliq bazasining kengayishiga va byudjetga tushadigan soliq tushumlarining ko'payishiga xizmat qilgan;
- mehnatga haq to'lashning eng kam miqdorining oshib borishi jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i tushumlarining nominal hajmini ko'paytirishga ta'sir ko'rsatgan;
- jismoniy shaxslar egaligidagi yer uchastkalari va mol-mulklar sonining ortishi, ularni bozor qiymati asosida baholash mexanizmlarining takomillashuvi hamda soliqqa tortish tizimining rivojlanishi natijasida mazkur toifadagi soliqlar bo'yicha tushumlar hajmi ham oshgan.

Yuqoridagi jarayonlar byudjet tizimi barqarorligini ta'minlash va moliyaviy resurslarni samarali taqsimlash nuqtayi nazaridan bir qator muhim masalalarni yuzaga keltiradi.

Birinchidan, hududlar kesimida soliq bazasining shakllanish darajasidagi farqlar byudjet tizimi bo'g'inlari o'rtasida daromad va xarajatlarni taqsimlash hamda qayta taqsimlash mexanizmlarini yanada takomillashtirish zaruratini yuzaga keltiradi.

Ikkinchidan, aholi soliqlari bo'yicha tushumlar hajmi turlicha shakllanayotgan hududlarda byudjet xarajatlarini moliyalashtirishda transfert mablag'larining ahamiyati ortadi. Bu esa hududlarning moliyaviy mustaqilligini kuchaytirish va ularning daromad bazasini kengaytirishga qaratilgan qo'shimcha mexanizmlarni ishlab chiqishni talab etadi.

Uchinchidan, jismoniy shaxslardan olinadigan daromad solig'i yuqori fiskal ahamiyatga ega bo'lgan umumdavlat soliqlaridan biri hisoblanadi. Mazkur soliq byudjet tizimini tartibga solishning muhim instrumenti sifatida xizmat qiladi. Hududlarda ushbu soliq bo'yicha undirilgan tushumlar belgilangan me'yoriy ajratmalar asosida mahalliy byudjetlar ixtiyorida qoldiriladi.

Mazkur soliq bo'yicha tushumlarning hududlar kesimidagi tafovutlari mavjud soliq salohiyatidan foydalanish darajasiga ham bog'liq. Fikrimizcha, me'yoriy ajratmalar tizimini takomillashtirish va hududlarning soliq salohiyatidan samarali foydalanishini rag'batlantirish maqsadida qo'shimcha soliq tushumlarini hududlar ixtiyorida qoldirishga yo'naltirilgan rag'batlantiruvchi koeffitsiyentlarni qo'llash maqsadga muvofiqdir. Bu hududlarning moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va byudjet daromadlarini oshirishga xizmat qiladi.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot jarayonida amalga oshirilgan tahlillar natijasida soliq yuki davlat soliq siyosatining muhim natijaviy ko'rsatkichi bo'lib, mamlakat soliq tizimining samaradorligi va sifat darajasini ifodalashi aniqlandi. Soliqlar darajasi bir tomondan ijtimoiy ishlab chiqarish samaradorligi bilan, ikkinchi tomondan esa davlatning moliyaviy resurslarga bo'lgan ehtiyoji bilan uzviy bog'liqdir. Shu nuqtayi nazardan, soliq yukini maqbullashtirish davlat xarajatlarini oqilona boshqarish, byudjet mablag'laridan samarali foydalanish hamda iqtisodiy faollikni rag'batlantirish bilan chambarchas bog'liq hisoblanadi.

Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatdiki, soliq yukini optimallashtirish faqat soliq stavkalarini o'zgartirish bilan cheklanmaydi. Ushbu jarayon soliq bazasi, soliq imtiyozlari, soliqlarni to'lash muddatlari hamda davlatning ijtimoiy-iqtisodiy ehtiyojlari o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash orqali amalga oshiriladi. Shu sababli soliq yukini baholashda kompleks yondashuvdan foydalanish muhim ahamiyat kasb etadi.

Shuningdek, xo'jalik yurituvchi subyektlar zimmasidagi real soliq yukini aniq baholash metodologiyasini yanada takomillashtirish zarurligi aniqlandi. Soliq tizimining shaffoligi va barqarorligini oshirish, soliqqa oid rejalashtirish imkoniyatlarini kengaytirish hamda soliq ma'murchiligini takomillashtirish xo'jalik yurituvchi subyektlarning iqtisodiy faoliyatini yanada samarali tashkil etishga xizmat qiladi.

Tahlillar ayrim xo'jalik yurituvchi subyektlar uchun soliq yukining taqsimlanishida o'ziga xos farqlar mavjudligini ko'rsatdi. Shu bois soliqqa tortishning adolatlilik tamoyillarini yanada mustahkamlash, soliq bazasini aniqlash uslubiyotini takomillashtirish hamda tadbirkorlik subyektlari uchun teng va qulay sharoitlarni yaratish muhim vazifa hisoblanadi. Bu esa xo'jalik subyektlarining moliyaviy barqarorligini mustahkamlash va investitsion faolligini oshirishga xizmat qiladi.

Muallif fikricha, xo'jalik yurituvchi subyektlarning real soliq yukini aniqlashda davlat byudjetiga to'langan barcha soliqlar, yig'imglar va majburiy ajratmalar summasining yaratilgan qo'shilgan qiymatga nisbatidan foydalanish maqsadga muvofiqdir. Mazkur yondashuv soliq yukining haqiqiy darajasini aniqroq baholash, soliq siyosati samaradorligini oshirish hamda iqtisodiyot tarmoqlarida soliqqa tortish mexanizmlarini yanada takomillashtirish imkonini beradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Брызгалин В. Налоговая оптимизация: принципы, методы, рекомендации. – М.: 2002. – С. 54.
2. Пансков В., Князев В. Налоги и налогообложение: учебник. – М.: МЦФЭР, 2003. – С. 61.
3. Malikov T.S. Soliqlar va soliqqa tortishning dolzarb masalalari. – T.: Akademiya nashri, 2002.
4. Isroilov B.I. Soliqlarning moliyaviy hisobi va tahlilining metodologik asoslari: iqtisod fanlari doktori (DSc) dissertatsiyasi. – Samarqand, 2006.
5. Radjapov U. O'zbekiston iqtisodiyotini erkinlashtirish sharoitida soliq tizimini takomillashtirish: iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya avtoreferati. – T., 2006. – B. 9.
6. Yaxyoyev Q.A. Soliqqa tortish nazariyasi va amaliyoti. – T.: Fan va texnologiyalar markazi, 2003. – B. 19.
7. Adilchaev R., Abishov M., Qaipnazarova G. Egri soliqlar bo'yicha soliq yuki va uning soliq to'lovchilarga ta'siri // Iqtisodiyot va ta'lim. – 2013. – № 2.
8. Qurbonov Z., Akramov F. Soliq yukini optimallashtirishda soliq xarajatlari tahlilidan foydalanish // Biznes-ekspert. – 2015. – № 5.
9. Turaev Sh.Sh. Xo'jalik subyektlarining soliq yukini optimallashtirish masalalari: iqtisod fanlari nomzodi ilmiy darajasini olish uchun yozilgan dissertatsiya. – Toshkent, 2007.
10. Malikov T.S. Soliq yukining og'irligini keskin kamaytirish kerakmi? – T., 2006. – B. 5.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz HAKIMOV

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Hasan MAQSUDOV

2026. № 6/2

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelmasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

EI.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>